

О. В. Гурко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Стверджувальний зміст у семантичній структурі лексем

Гурко О. В. Стверджувальний зміст у семантичній структурі лексем. З'ясовано лексичне значення слів, що репрезентують ствердження, виокремлено ті частини мови, семантична структура яких найяскравіше реалізує стверджувальний зміст, подано синонімічні еквіваленти до основних лексем, що експлікують ствердження. Помічено, що дієслова та прикметники є одним з найпродуктивніших засобів реалізації стверджувальної семантики, а іменники за допомогою стверджувального змісту передають мисленнєвий стверджувальний акт. Виявлено, що інтенцію ствердження передають числівники означеної та неозначеної кількості, а також ствердження використовують для потрактування протилежних понять атрибутивної семантики. Перспективою подальших наукових розвідок є з'ясування особливостей вживання іменників, що експлікують ствердження в різних наукових стилях.

Ключові слова: категорія, значення, ствердження, лексема, семантична структура, засоби вираження.

Гурко Е. В. Утвердительное содержание в семантической структуре лексем. Выяснено лексическое значение слов, передающих утверждение, выделены те части речи, семантическая структура которых наиболее ярко реализует утвердительное содержание, представлены синонимические эквиваленты к основным лексемам, что эксплицируют утверждение. Замечено, что глаголы и прилагательные являются одним из самых продуктивных средств реализации утвердительной семантики, а существительные с помощью утвердительногo содержания передают мыслительный утвердительно акт. Вывявлено, что интенцию утверждения передают числительные определенного и неопределенного количества, а также утверждение используют для трактовки противоположных понятий атрибутивной семантики. Перспективой дальнейших научных исследований является установление особенностей употребления существительных, что эксплицируют утверждение в различных научных стилях.

Ключевые слова: категория, значение, утверждение, лексема, семантическая структура, средства выражения.

Hurko O. V. The affirmative content in the semantic structure of lexems. The lexical meaning of words that transmit statement has been found out. It is singled out those parts of speech, which semantic structure realizes the most clearly affirmative meaning, represented synonymous equivalents to the main lexems that transfer statement. It has been noticed that the verbs and adjectives are one of the most productive means to implement affirmative semantics, and nouns with the help of affirmative content transmit mental affirmative act. Revealed that the intention of statement pass numerals of definite and indefinite number and confirmation is used for correctly interpreting opposing concepts of attribute semantics. Prospects for further scientific studies to identify the specificities use nouns that transfer statements in different scientific styles

Key words: category, meaning, statement, lexem, semantic structure, means of expression.

Сучасну лінгвістику характеризує тенденція до розгляду лексичних особливостей категорій із граматичною доміантою. До них ми уналежнюємо і ствердження. Питання про вивчення лексичної семантики є предметом зацікавлення багатьох мовознавців (Ю. Д. Апресян [1], Н. Д. Арутюнова [2], О. В. Озаровський [8], Є. С. Ступак [14], М. Я. Плющ [9]). Однак окремих лінгвістичних досліджень, присвячених описові лексичних одиниць, що експлікують ствердження, у сучасному українському мовознавстві поки що немає, що й зумовлює актуальність цієї наукової розвідки. Саме тому об'єктом нашого дослідження є лексеми зі стверджувальною семантикою. У пропонованій статті маємо на меті виокремити слова, що репрезентують значення ствердження. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: дібрати зі **Таблиця 1.**

словників лексеми, що передають ствердження; виокремити ті частини мови, семантична структура яких найяскравіше реалізує стверджувальний зміст; подати синонімічні еквіваленти до аналізованих лексем. Матеріалом для аналізу стали одиниці нового тлумачного, антонімічного та синонімічного словників української мови.

У сучасній українській мові функціонує чимало дієслів та віддієслівних утворень, що передають ствердження своїм лексичним значенням (див.: Таблиця 1.) У Таблиці 1. скласифіковано лексеми за характером вираження значення ствердження, тобто спочатку подано доміанту, а далі слова зі слабшим значенням.

Засоби ствердження	Синоніми	Стилістичні особливості
Стверджувати (недок. вид)	Підтверджувати, потверджувати, визнавати,	Вказувати на правильність, правдивість чого-небудь [13:681].
Ствердити (док. вид)	засвідчувати. Підтвердити, потвердити,	

	засвідчити, признати, визнати.	
Констатувати (недок. вид)	Відзначати, відмічати, указувати, підмічати.	Висловлюючись, розповідаючи тощо, звертати увагу на що-небудь [12:697].
Зауважувати (недок. вид) Зауважити (док. вид)	Помічати, примічати, підмічати, спостерігати, запримічати, постерігати, подибувати. Підмітити, спостерегти, примітити, замітити, запримітити, подибати.	Сприймаючи зором, слухом тощо, звернути увагу на кого-небудь, що-небудь, виділити з оточення [12:572].
Відзначати (недок. вид) Відзначити (док. вид)	Позначати, відмічати, помічати, позначувати, відмічувати. Позначити, відмітити, помітити.	Виділяти що-небудь якоюсь позначкою [12:249].
Запевняти (недок. вид) Запевнити (док. вид)	Запевнювати, упевняти, упевнювати, завіряти. Упевнити, завірити.	Переконувати кого-небудь у чомусь, авторитетно твердити щось [12:550].
Переконатися	Доконатися, запевнитися, впевнитися, пересвідчитися.	Дійти певного висновку, повірити в щось на підставі доказів, спостережень, роздумів тощо [13:156].
Свідчити (недок. вид) Посвідчити (док. вид)	Підтверджувати, демонструвати, указувати. Підтвердити, продемонструвати, указати, засвідчити.	Бути, служити доказом чого-небудь [13:602].
Доводити (недок. вид) Довести (док. вид)	Доказувати, обґрунтовувати, мотивувати. Доказати, обґрунтувати, умотивувати, аргументувати.	Підтверджувати істинність, правильність чогось фактами, міркуваннями, доказами [12:437].
Означати	Значити, мати вагу	Відігравати певну роль, бути важливим для когось [13:60].

Ствердження можуть імітувати й іменники, що за допомогою стверджувального змісту передають мисленнєвий стверджувальний акт, зокрема: *аксіома* (правда, очевидна без доводів, первник, що лежить в основі доказу правдивості інших положень) [4:30], *переконання* (усталений погляд на щось, тверда впевненість у чому-небудь) [6:267], *факт* (реальність, дійсність, те, що об'єктивно існує) [7:667], *правда* (те, що відповідає дійсності) [6:654], *твердження* (думка, положення, вислів, що доказує, підтверджує що-небудь, лежить в основі чогось, теза) [7:496], *доказ* (незаперечний довід або факт, який підтверджує істинність чого-небудь; підтвердження, аргумент) [4:801], *свідоцтво* (офіційний документ, який підтверджує, свідчить якийсь факт або містить відомості про кого-небудь) [7:158], *констатація* (встановлення безсумнівності існування, наявності чого-небудь; повідомлення про точно встановлений, непорушний

факт або явище) [5:314], *свідчення* (факт, річ, обставина, що підтверджують що-небудь; повідомлення про щось, підтвердження чого-небудь очевидцем або обізнаною у певній справі людиною) [7:158], *дійсність* (те, що насправді існує або існувало; реальність) [4:769]. Наприклад: «*В цьому є часточка правди!*» [15:27], «*Наші знання про закони природи і суспільства, перевірені практикою, є знаннями, що правильно відбивають світ, тобто знаннями вірогідними, які мають значення істини*» [11:589], «*Реальність / ірреальність змісту висловлення мовець виражає передусім за допомогою способо-часових форм дієслова, а також деяких структурних елементів речення*» [3:35–36].

Під час дослідження з'ясовано, що стверджувальне значення репрезентують слова атрибутивної семантики, зокрема, прикметники (див.: Таблиця 2).

Таблиця 2.

Засоби вираження	Синоніми	Стилістичні особливості
Позитивний	Ствердливий, ствердний.	Який виражає, містить, у собі згоду, стверджує що-небудь [13:289].
Дійсний	Повноважний.	Який має певні повноваження,

		права [12:421].
Істинний	Правильний.	Який відповідає дійсному станові речей, не розходиться з правдою [12:647].
Точний	Правильний, поправний.	Відповідний прийнятим правилам, певній ситуації, без помилок [13:756].
Достовірний	Вірогідний, правдивий, імовірний.	Найближчий до правди, справжнього стану речей [12:460].
Упевнений	Впевнений, переконаний, певний.	Який має тверде переконання щодо когось, чогось [13:797].

У нашій роботі ми погоджуємося з думкою М. П. Баган про те, що прикметники сучасної української мови спеціалізуються на запереченні [3: 140] та виокремлюємо аналогічні типи лексем атрибутивної семантики, що експлікують ствердження:

- 1) наявності певної ознаки (*повний, взутий, зрячий, постійний, досвітний, тривалий, активний*);
- 2) буття, присутності (*присутній, постійний, дійсний, живий, наявний*);
- 3) справжності, правдивості (*чесний, щирий, відкритий, добровільний, авторитетний, благовісний, відвертий*);
- 4) вартості, значущості (*багатий, потрібний, простий, щедрий, основний,*

розкішний, конечний, змістовний, достойний);

- 5) схожості, типовості (*схожий, цілісний, подібний, одноманітний, об'єктивний, загальний, додатний, громадський, конкретний*).

Зауважимо, що стверджувальний зміст у структурі висловлення найчастіше реалізують прикметники, що представлені предикатами якості (*могутній, якісний, мужній, гарний, чудовий, сильний, прекрасний, прозорий, найсолодший*). Наприклад: «*А коли кам'яний птах злетить у небо, то подарує і нам з тобою щастя. І життя наше стане світле й прецудове*» [15:73], «*Спитай будь-кого, хто найслухняніший та найдобріший серед твоїх синів*» [15:131], «*До слова, ще один льотчик, правда, більше знаний, як письменник Аттуан де Сент-Екзюпері, є його найкращим другом*» [16:98].

Помічено, що ствердження також використовують для потрактування протилежних

понять, наприклад: *змістовний* «багатий змістом» та *пустий* «позбавлений насиченого змісту, глибини» [10:158]; *ранній* «який являє собою початкову стадію розвитку, який настає рано, передчасний» та *пізній* «який являє собою останній період розвитку, який настає пізно, запізнений, останній» [10:288]; *прямий* «який іде, пролягає напростоць, з'єднуючи якісь пункти» та *окружний* «розташований навколо чого-небудь» [10:282].

Іntenцію ствердження передають числівники означеної та неозначеної кількості, зокрема: «... *п'ять* разів бачили схід сонця, *п'ять* ночей дивилися на зоряне небо» [16:61], «*Розумієте, пані Целіно, після другого курсу мене було заарештовано і я просидів дев'ять місяців в тюрмі*» [15:102], «*Цьому бідному дівчаткові лише десять років. Я прийму її за дочку. Глібу дванадцять*» [15:130], «*Кілька років вивчав драматургію Советського октябрю*» [16:35], «*Задавав, як в одному галицькому селі бачив трьох повішених коло церкви: двох селян і святенника*» [16:57], «*Всюди одне і те ж... Ніс – один, вуха – два, губи теж два..., ...дві, чи одна..?*» [16:63]. Проілюстровані приклади свідчать про те, що зазначені числівники увиразнюють кількісну семантику та вказують на наявність певної кількості ознак, осіб, подій тощо.

Отже, із проведеного дослідження стає очевидним, що стверджувальний зміст представлений зазвичай в семантичній структурі дієслів, іменників, прикметників та числівників. Дієслова та прикметники посідають вагоме місце в реалізації стверджувальної семантики. Перспективою подальших наукових розвідок є опис лексем різної частиномовної належності зі стверджувальним значенням, дібраних з художніх текстів та з'ясування особливостей вживання іменників, що експлікують ствердження в різних наукових стилях.

Література

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 368 с.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
3. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально- семантичні та етнолінгвістичні вияви : монографія / М. П. Баган. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
4. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2000. – Т. 1. – 910 с.
5. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2000. – Т. 2. – 912 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2000. – Т. 3. – 927 с.

7. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2000. – Т. 4. – 941 с.
8. Озаровский О. В. Способы выражения согласия – несогласия в современном русском языке / О. В. Озаровский // Русский язык в национальной школе. – 1974. – № 6. – С. 70–75.
9. Плющ М. Я. Граматика української мови: У 2 ч. : Ч.1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / М. Я. Плющ. – К. : Вища школа, 2005. – 286 с.
10. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – К. : Вид-во «Довіра». – 351 с.
11. Подольська Є. А. Філософія. Підручник / Є. А. Подольська. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
12. Словник синонімів української мови: В 2 т. / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші]. – К. : Наук. думка, 1999 – 2000. – Т.1. – 1040 с.
13. Словник синонімів української мови: В 2 т. / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші]. – К. : Наук. думка, 1999 – 2000. – Т. 2. – 960 с.
14. Ступак Е. С. Функционально-семантическое поле утверждения в современном русском языке: автореф. на соискание научн. степени канд. филол. наук: 10.02.01 – русский язык / Е. С. Ступак. – Таганрог, 2005. – 20 с.
15. Сучасна українська драматургія: альманах / [Упорядн. Я. Верещак]. – К. : Укр. письменник, 2006. – Випуск 4. – 339 с.
16. У пошуку театру: Антологія молоді драматургії / [Упорядн. Н. М. Мірошніченко]. – К. : Смолоскип, 2003. – 545 с.